

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

*Корінь М.В., к.е.н., докторант,
Валюх А.В., магістр,
Валюх О.Ю., магістр (УкрДУЗТ)*

В статті вивчено підходи до визначення змісту категорії «ресурсозбереження». На основі цього запропоновано ресурсозбереження на підприємствах залізничного транспорту розглядати з точки зору процесу впровадження організаційно-управлінських, техніко-технологічних та інформаційних заходів, спрямованих на скорочення рівня використання всіх видів ресурсів. Ґрунтуючись на аналізі рівня енергоємності регіональних філій ПАТ «Укрзалізниця» за період 2012-2016 роки, визначено заходи організаційно-управлінського, техніко-технологічного та інформаційного характеру, спрямовані на активізацію політики ресурсозбереження на підприємствах залізничного транспорту України.

Ключові слова: залізничний транспорт, ресурсозбереження, теоретичні основи, заходи, енергоємність.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА УКРАИНЫ

*Коринь М.В., к.э.н., докторант,
Валюх А.В., магистр,
Валюх О.Ю., магистр (УкрГУЖТ)*

В статье изучено подходы к определению содержания категории «ресурсосбережение». На основе этого предложено ресурсосбережение на предприятиях железнодорожного транспорта рассматривать с точки зрения процесса внедрения организационно-управленческих, технико-технологических и информационных мероприятий, направленных на сокращение уровня использования всех видов ресурсов. Основываясь на анализе уровня энергоемкости региональных филиалов ОАО «Укрзалізниця» за период 2012-2016 годы, определены меры организационно-управленческого, технико-технологического и информационного характера, направленные на активизацию политики ресурсосбережения на предприятиях железнодорожного транспорта Украины.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, ресурсосбережения, теоретические основы, меры, энергоемкость.

THEORETICAL BASES OF RESOURCE SAVINGS IN THE RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES OF UKRAINE

Korin M.V., candidate of economic sciences, doctoral student,

Valuch A.V., Master,

Valuch O.Yu., Master (USURT)

The article examines approaches to the definition of the content of the category "resource conservation". It has been established that resource conservation combines organizational, technical and technical, information measures to ensure the rational use of resources and improve the quality of products (services), the efficiency of the operation of enterprises. On the basis of this, it is suggested that resource conservation in railway transport enterprises should be considered from the point of view of the implementation process of organizational and managerial, technical and technological and information measures aimed at reducing the level of use of all types of resources. It is determined that the railway transport of Ukraine is one of the most resource-consuming sectors of the economy, which consumes huge amounts of electricity and fuel annually. The analysis of the energy intensity of the regional branches of PJSC «Ukrzaliznytsja» for the period of 2012-2016 allowed indicating a reduction in the level of consumption of fuel and energy resources in the industry. It was established that the decrease of the consumption of resources was largely due to the deterioration of the railways' performance - the fall in volumes of transportation at PJSC «Ukrzaliznytsja», and partly due to the introduction of energy saving technologies in the transport process and modern energy efficient equipment in the industry. It is concluded that in order to ensure the maximum full and timely satisfaction of demand for passenger and cargo transportation services at the European level, competitive tariffs on rail transport require a policy of resource conservation. On the basis of this, measures of organizational-managerial, technical-technological and informational character are proposed, aimed at activating the resource-saving policy at railway transport enterprises of Ukraine.

Key words: *railway transport, resource saving, theoretical basis, measures, energy intensity.*

Актуальність теми дослідження. Стратегія економічного розвитку України визначається вектором забезпечення сталого розвитку базових галузей, проведення структурних реформ, а тому й підвищення стандартів життя з метою досягнення рівня технологічно та інноваційної спроможної країни у світовому господарстві [1]. Цього можна досягти, передусім, шляхом забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом та створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності в усіх галузях економіки країни на засадах ресурсозбереження [2].

Для залізничного транспорту процеси ресурсозбереження мають

стратегічне значення, що і визначено в Стратегії розвитку ПАТ «Укрзалізниця» до 2021 року. В першу чергу, це викликано тим, що високий рівень зношеності основних фондів, який наразі характерний для підприємств галузі, негативно впливає на рівень експлуатаційних витрат та екологічні показники її діяльності, а тому і знижує рівень конкурентоспроможності залізничного транспорту на ринку перевезень. За таких умов ресурсозбереження варто розглядати одним із інструментів розвитку залізничного транспорту, який сприятиме скороченню рівня витрат, покращенню якості бізнес-процесів та впровадженню принципів соціально відповідального

господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин загальної проблеми. Проблеми реалізації принципів ресурсозбереження в економіці України, в тому числі і на підприємствах залізничного транспорту, присвячені роботи таких вчених-науковців, як Беляєва Г.Є., Дикань В.Л., Іпполітова І.Я., Ковалко М. П., Радчук І.М., Сотник І.М., Токмакова І.В. та інші [3-9]. Незважаючи на численні дослідження, присвячені методологічним основам управління процесами ресурсозбереження на підприємствах різних галузей економіки, потребують подальшого вивчення теоретичні основи реалізації ресурсозбереження на підприємствах залізничного транспорту.

Мета статті. Метою статті є вивчення теоретичних основ ресурсозбереження та визначення заходів щодо активізації політики ресурсозбереження на підприємствах залізничного транспорту України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як економічна категорія термін «ресурсозбереження» є досить новим для української науки адже був уведений до наукового обігу лише наприкінці 80-х років. Існування різних течій економічної думки сприяло формуванню різних підходів і до визначення змісту категорії «ресурсозбереження». Теоретичні підходи до визначення змісту категорії ресурсозбереження подано в таблиці 1. В цілому більшість науковців виділяють два підходи до трактування «ресурсозбереження»: одні акцентують увагу на охоронній функції заходів з ресурсозбереження, інші ж – розглядають ресурсозбереження з точки зору раціонального використання ресурсів, включаючи і природні. Наприклад, І. Сотник під терміном ресурсозбереження розуміє комплекс заходів організаційно-технічного, наукового, інформаційного характеру, а також процеси і методи, що

реалізуються на всіх стадіях життєвого циклу об'єкту дослідження і спрямовані мінімізацію рівня використання ресурсів на одиницю продукції з найнижчим впливом на людину і середовище [8]. Іванова Т.В. у своєму визначенні ресурсозбереження акцентує увагу на максимальній економії та повторному використанні ресурсів, що можливо забезпечити в процесі екологізації виробництва [10].

Отже, аналіз наукових підходів до визначення змісту категорії ресурсозбереження дозволив встановити наступне: по-перше, ресурсозбереження охоплює заходи організаційного, техніко-технічного, інформаційного характеру, що спрямовані на раціональне використання ресурсів, а, по-друге, сам процес ресурсозбереження пов'язаний із забезпеченням якості продукції (послуги) та орієнтований на підвищення ефективності функціонування підприємства, сприяючи тим самим зростанню рівня його конкурентних переваг.

Враховуючи підходи науковців щодо визначення змісту категорії «ресурсозбереження» під ресурсозбереженням на підприємствах залізничного транспорту будемо розуміти процес впровадження організаційно-управлінських, техніко-технологічних та інформаційних заходів, спрямованих на скорочення рівня використання всіх видів ресурсів з метою забезпечення оптимізації експлуатаційних витрат і реалізації принципів соціально відповідального господарювання в галузі.

Залізничний транспорт України є однією з найбільш ресурсовитратних галузей економіки, що щорічно споживає величезні обсяги електроенергії та палива. Уже протягом тривалих років в галузі реалізуються заходи, спрямовані на скорочення рівня використання ресурсів, в першу чергу, паливно-енергетичних, однак незважаючи на це рівень їх споживання по окремих видах є ще досить

значним. Згідно з офіційними даними ПАТ «Укрзалізниця», за останні 12 років за рахунок впровадження енергоощадних технологій в перевізному процесі і сучасного енергоефективного обладнання

в галузі вдалося знизити споживання дизельного палива на 21,7%, бензину — на 58,2%, вугілля — на 71,8%, природного газу — на 56,5%, мазуту — на 92,6% [16].

Таблиця 1

Підходи до визначення терміну «ресурсозбереження»

Автор	Визначення поняття
Л. Рибалко [11]	Будь-яка діяльність, спрямована на охорону навколишнього середовища. Ресурсозбереження передбачає раціональне використання усіх без винятку ресурсів (не лише природних)
Ю. Набатова [12]	Ресурсозбереження - це прогресивний напрям використання ресурсного потенціалу підприємства, безперервний процес економії на всіх етапах виробничо-господарської діяльності, який забезпечить зменшення витрат виробництва, зростання виробництва продукції, зменшення собівартості при тій самій кількості використання ресурсів, сировини та палива
В. Іфтемічук, В. Григорьев, М. Маниліч, Г. Шутак [13]	Ресурсозбереження – система заходів, спрямованих на найбільш раціональне і ефективне використання всіх видів ресурсів, їх скорочення на одиницю корисного ефекту. Ресурсозбереження є важливою умовою вирішення соціальних і виробничих проблем розвитку суспільства
Н. Конищева [14]	Процес ресурсозбереження передбачає ефективне використання всіх видів виробничих ресурсів та грошових коштів. Крім того, зростання ресурсозбереження означає підвищення ефективності використання виробничого потенціалу на основі раціонального використання речових елементів процесу виробництва, доцільного кооперування робітників, який забезпечує зростання продуктивності праці, а також ефективність витрачання грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні об'єктів господарювання
І. Сотник [8]	Під ресурсозбереженням слід розуміти наукову, виробничу, організаційну, комерційну, інформаційну та іншу діяльність, спрямовану на забезпечення мінімальної витрати речовини й енергії на всіх стадіях життєвого циклу в розрахунку на одиницю кінцевого продукту, виходячи з існуючого рівня розвитку техніки і технології і з найменшим впливом на людину і природні системи
В. Гусаков, В. Буць [15]	Ресурсозбереження - це процес зменшення кількості матеріалізованої праці, що входить у продукцію (кінцевий результат виробництва) при забезпеченні зростання об'єктів корисних результатів виробництва та відносної стабільності матеріальних витрат

Безумовно, що така динаміка скорочення рівня споживання паливно-енергетичних ресурсів в галузі має позитивний ефект, адже сприяє зменшенню рівня експлуатаційних витрат, а відповідно, і зростанню доходів залізничного транспорту. Однак, в значній

мірі зниження рівня споживання даних видів ресурсів стало результатом погіршення показників роботи залізниць – падіння обсягів перевезень в ПАТ «Укрзалізниця». Так, у 2015 році обсяг перевезень ПАТ «Укрзалізниця» в порівнянні з 2014 роком скоротився на 8,6

%, а споживання паливно-енергетичних ресурсів – на 6,7 тис. т палива в умовному обчисленні, що грошовому виразі становить 160 млн грн. Динаміку енергоємності регіональних філій ПАТ «Укрзалізниця» за період 2012-2016 роки подано на рисунку 1. У розрізі регіональних філій відсоток зниження енергоємності склав: регіональна філія «Південна залізниця» - 16,79 % (з 13,11 т умовного палива приведених у млн. т-км до 10,9 т умовного палива приведених у млн. т-км); регіональна філія «Одеська залізниця» - 9,44 % (з 6,99 т умовного палива приведених у млн. т-км до 6,33 т умовного палива приведених у млн. т-км);

регіональна філія «Львівська залізниця» - 13,72% (з 11,88 т умовного палива приведених у млн. т-км до 10,25 т умовного палива приведених у млн. т-км); регіональна філія «Південно-Західна залізниця» - 6,44% (з 7,76 т умовного палива приведених у млн. т-км до 7,26 т умовного палива приведених у млн. т-км); регіональна філія «Придніпровська залізниця» - 1,82% (з 7,7 т умовного палива приведених у млн. т-км до 7,56 т умовного палива приведених у млн. т-км); регіональна філія «Донецька залізниця» - 26,25 % (з 8,8 т умовного палива приведених у млн. т-км до 6,49 т умовного палива приведених у млн. т-км) [17].

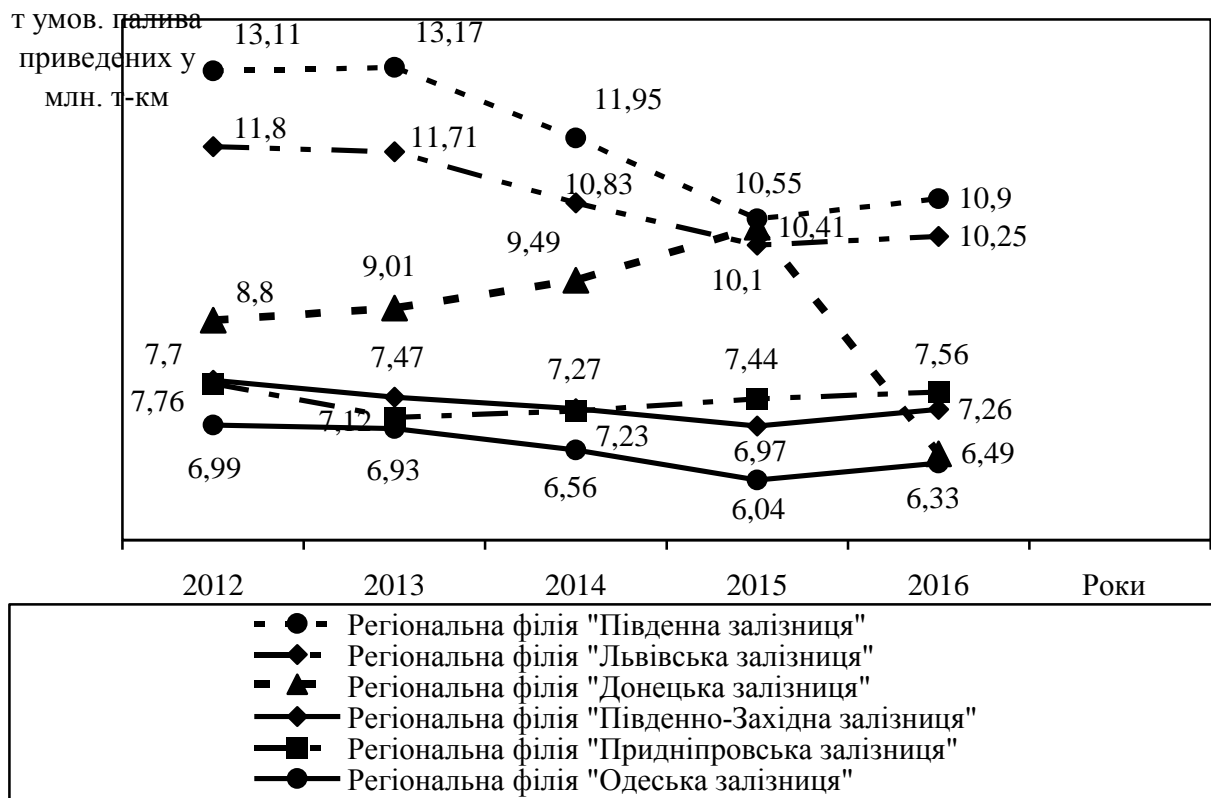

Рис. 1. Динаміка енергоємності регіональних філій ПАТ «Укрзалізниця» за період 2012-2016 роки [17]

Незважаючи на реалізацію численних проєктів, спрямованих на зниження рівня використання ресурсів на залізничному транспорті, наразі найважливіше завдання галузі полягає в оптимізації рівня експлуатаційних витрат з метою забезпечення максимально

повного і своєчасного задоволення попиту на послуги з перевезення пасажирів та вантажів за конкурентними тарифами. Особливо гостро проблема управління ресурсозбереженням на залізничному транспорті актуалізується в умовах впровадження в Україні швидкісного руху

поїздів та інтеграції ПАТ «Укрзалізниця» в європейський транспортний простір. Адже особливість українських залізниць, яка стримує можливість розвитку швидкісного руху, є те, що майже вся інфраструктура та рухомий склад залишилися в спадок ще з радянських часів, а тому і якість транспортних послуг, і більшість показників експлуатаційної роботи галузі не відповідають європейським стандартам і нормам.

Враховуючи існуюче становище в сфері ресурсозбереження на залізничному транспорті, варто визначити, що реалізація політики ресурсозбереження в умовах інтеграції в європейський транспортний простір має відбуватися на різних рівнях управління галуззю і стосуватися впровадження заходів організаційно-управлінського, техніко-технологічного та інформаційного характеру (рисунк 2).

Рис. 2. Заходи щодо активізації політики ресурсозбереження на підприємствах залізничному транспорті України

Відповідно до цього заходи організаційно-управлінського характеру мають передбачати:

– створення в структурі ПАТ «Укрзалізниця» спеціалізовано департаменту з енергетичного

менеджменту, що розробляв би проекти з енергозбереження та здійснював контроль за ефективністю реалізації

ресурсозберігаючих заходів; – розроблення та реалізацію програм створення об'єктів

альтернативної енергетики на підприємствах ПАТ «Укрзалізниця»;

- розроблення системи мотивації локомотивних бригад до економії паливно-енергетичних ресурсів за рахунок впровадження системи преміювання працівників залежно від розміру економії паливно-енергетичних ресурсів (наприклад, 10% від економії ПЕР у вантажному русі та 25% у маневровому та пасажирському русі);

- підвищення рівня кваліфікації працівників локомотивних бригад, організація шкіл передового досвіду економного режиму ведення поїздів;

- перегляд діючих методів нормування та обліку паливно-енергетичних ресурсів;

- формування бази даних перспективних для галузі проектів в сфері ресурсозбереження тощо.

Заходи техніко-технологічного характеру мають бути спрямовані на покращення техніко-технологічного стану тягового рухомого складу та інших об'єктів інфраструктури за рахунок їх оновлення і модернізації. Особливе значення для зниження рівня використання ресурсів в транспортному процесі має впровадження різного роду інформаційних систем, що дозволяють контролювати за рівнем споживання електроенергії чи палива, а також отримувати інформацію щодо бажаних параметрів руху. Окрім цього, для залізничного транспорту необхідним є впровадження власної системи утилізації відходів, а також системи рекуперації енергії шляхом безперебійної роботи схем рекуперативного гальмування, забезпечення використання повернутої в контактну мережу електроенергії іншими локомотивами тощо. Величезний потенціал для реалізації стратегії ресурсозбереження має ремонтне господарство залізничного транспорту. Ресурсозбереження при ремонті рухомого складу охоплює такі напрямки, як оновлення ремонтної бази підприємств та

підвищення енергетичної ефективності технологічних процесів за рахунок їх комп'ютеризації, впровадження сучасних систем опалення, вентиляції і освітлення, розвиток альтернативних джерел енергії тощо [18].

До заходів інформаційного характеру, спрямованих на активізацію політики ресурсозбереження на залізничному транспорті варто віднести:

- проведення роз'яснювальної роботи серед всього кадрового складу щодо економічної ефективності реалізації ресурсозберігаючих проектів (впровадження ощадливого виробництва) та забезпечення збалансовано використання ресурсів галузі;

- організація та участь у різного роду виставка, ярмарках, міжнародних конференціях, присвячених проблемам ресурсозбереження на залізничному транспорті тощо.

Висновок. Таким чином, ресурсозбереження є одним із стратегічних напрямком розвитку залізничного транспорту, що дозволить якісно оптимізувати рівень експлуатаційних витрат та запровадити принципи соціально відповідального господарювання в галузі. В статті вивчено підходи до визначення змісту категорії «ресурсозбереження», що дозволило визначити ресурсозбереження на підприємствах залізничного транспорту з точки зору процесу впровадження організаційно управлінських, техніко-технологічних та інформаційних заходів, спрямованих на скорочення рівня використання всіх видів ресурсів. Ґрунтуючись на аналізі рівня енергоємності регіональних філій ПАТ «Укрзалізниця» за період 2012-2016 роки визначено заходи організаційно-управлінського, техніко-технологічного та інформаційного характеру, спрямовані на активізацію політики ресурсозбереження на підприємствах залізничного транспорту України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Табачкова Н.А. Українські реалії та перспективи сталого розвитку в умовах глобалізації економіки [Текст] / Н.А. Табачкова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6. – С. 71-74.
2. Карпуніна М.С. Удосконалення механізму ресурсозбереження в металургійній галузі України [Текст]: дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. екон.наук; спеціальність: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / М.С. Карпуніна. – Запоріжжя, 2018. – 209 с.
3. Беляєва Г.Є. Ресурсозбереження як напрямок підвищення конкурентоспроможності підприємств в загальній системі управління [Текст] / Г. Є. Беляєва // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : тези доповідей Десятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 20-21 квітня 2010 року) / Відп. за вип. О. М. Теліженко. – Суми : СумДУ, 2010. – Ч.1. – С. 20-23.
4. Дикань В.Л. Аналіз енергетичної складової у прямих енергетичних витратах на роботу тягового рухомого складу [Текст] / В.Л. Дикань, М.Ю. Калабухіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. - № 39. – С. 80-83.
5. Іпполітова І.Я. Ресурсозбереження як метод господарювання в умовах кризи [Електронний ресурс] / І. Я. Іпполітова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Economics/46350.doc.htm. - Назва з екрану.
6. Ковалко М. П. Енергозбереження – пріоритетний напрямок державної політики України / М. П.Ковалко, С. П. Денисюк.– К. : УЕЗ, 1998.– 506 с.
7. Радчук І.М. Сутність поняття «ресурсозбереження» та шляхи його впровадження на підприємстві [Електронний ресурс] / І. М. Радчук // Вісник ХНТУ, 2009. – № 3(36). – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vkhdtu/2009_3/30922.pdf. - Назва з екрану.
8. Сотник І.М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження [Текст]: : монографія / І. М. Сотник. – Суми : ВВП "Мрія" ТОВ, 2008. – 230 с.
9. Якименко-Терещенко Н. В. Принципи ресурсозбереження в металургійному комплексі [Електронний ресурс] / Н.В. Якименко-Терещенко, І.В. Токмакова. - Режим доступу: https://knau.kharkov.ua/visn_econom_20172_312.html. - Назва з екрану.
10. Іванова Т.В. Екологізація природокористування та політика ресурсозбереження в сучасних умовах [Текст] / Т.В. Іванова // Економіка та держава. — 2011. — №4. — С. 123—125.
11. Рибалко Л.П. Сучасні підходи до трактування сутності поняття ресурсозбереження [Електронний ресурс] / Л. П. Рибалко. – БІЗНЕС-ІНФОРМ, 2012. – №3. – Режим доступу: <http://ekhneu.org.ua/content/suchani-pidhodi-do-traktuvannya-sutnosti-ponyattya-resursozberezhennya>. - Назва з екрану.
12. Набатова Ю.О. Розробка методичних підходів до формування стратегії ресурсозбереження підприємств машинобудування [Текст] / Ю.О. Набатова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер.: Економічні науки. - 2013. - № 2. - С. 193-196.
13. Іфтемічук В. С. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): терміни, поняття, персоналії [Текст]: навчальний економічний словник-довідник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Іфтемічук, В. А. Григорьев, М. І. Маниліч та ін.– Л. : Магнолія плюс, 2004.– 688 с.

14. Конищева Н.И. Управление ресурсосбережением на предприятиях новых форм хозяйствования [Текст] / Н. И. Конищева, Р. И. Балашова // Современные проблемы управления экономикой: сборник научных трудов. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1994. – С. 133-144.
15. Гусаков В.Г. Экономические законы, факторы и принципы управления ресурсосбережением [Текст] / В.Г. Гусаков, В.И. Буць // Весник БДУ. – 2010. – Сер. 3. - № 3. – С. 64-66.
16. Енергоємність залізничного транспорту в Україні за 12 років знизилася на 42% [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://vkurse.ua/ua/business/energoemkost-zh-d-transporta-v-ukraine.html>. - Назва з екрану.
17. Експерти оцінюють резерви енергозбереження ПАТ «Укрзалізниця» у 160 млн. грн [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://info.uz.ua/analitika/u-zaliznichnogo-transportu-velikiy-rezerv-energozberezhennya>. - Назва з екрану.
18. Луханін М. Тяга поїздів — ресурсозберігаючі традиції та інновації бережливого виробництва на Одеській залізниці [Текст] / М. Луханін // Українські залізниці. – 2014. - № 6 (12). – С. 42-55.